

PREDGOVOR

Pojava opće enciklopedije, koja je sada pred nama, nije svakodnevni izdavački događaj ni u velikim zemljama i jezicima. Ona traži ponešto dodatnih objašnjenja, iz razloga koji su vjerojatno dramatičniji njezinim autorima nego čitateljima, ali je dobro da i čitatelji budu s njima upoznati – da bi svi zajedno usporedili vlastita očekivanja s mogućnostima i dostignućima. Svaka enciklopedija je javna sistematizacija svega znanja, ali i njegova javna razmjena i provjera. Ova *Enciklopedija*, koja se načinom svoje distribucije otvara vjerojatno najširem krugu korisnika koji je ikad imala neka opća enciklopedija u Hrvatskoj, i sama mora biti otvorena – kako prema mogućoj kritici koja će je usavršavati u nekim budućim izdanjima, tako i prema teškoćama, problemima i rješenjima unutar rada i nastanka koji određuju i samu *Enciklopediju* i njezinu moguću kritiku.



Kada sam u travnju 1997. potpisivao posljednje stranice *Hrvatskoga leksikona*, nisam mislio da ću se uskoro prihvatiti rada na još jednom, zapravo najvećem i najsloženijem leksikografskom djelu – općoj enciklopediji. Nazivi *leksikon*, *enciklopedija*, *enciklopedijski leksikon* često se međusobno isprepliću. *Hrvatski leksikon*, sa sintetskim karakterom brojnih članaka, bio je po svojem sadržaju zapravo prva hrvatska *nacionalna enciklopedija* uopće. Ali 1999., kada je započeo rad na ovoj enciklopediji, dakle ni nakon desetak godina najvećih (osobito političkih) promjena u svijetu, a na našem prostoru pogotovo, u Hrvatskoj se još nije bila pojavila neka nova *Opća enciklopedija*, dok je posljednji svezak one stare tiskan još davne 1982. Zato sam se i prihvatio takvog zadatka u posebnom, donekle modificiranom obliku: smatrao sam da je i stručnoj i općoj javnosti hitno potreban jedan sveobuhvatan, ali i "brži" enciklopedijski priručnik koji bi obuhvatio sve standardne i osobito nove pojmove, osobe i događaje, te ih izložio na sažet, ali još uvijek dovoljno pregledan način. To je značilo ostvariti tip leksikografske publikacije koji je širi od atomizirana i često posve štura leksikona, a sažetiji od eksplikativne i često veoma narativne enciklopedije, dakle tip djela koji se ponekad naziva i enciklopedijski leksikon. Takvo je djelo, kako sam mislio, možda moguće izraditi i u kraćem roku, osobito s iskustvima i prokušanim dijelom suradnika iz već ostvarenog *Hrvatskog leksikona*. Tako je formirana i tvrtka *PRO LEKSIS*, tvrtka s isključivim programom izrade takvog enciklopedijskog projekta.

Koncepcija je razrađena do konca 1999. kada su postavljene temeljne struke i uredništvo te dovršen radni abecedarij. Prvih pet godina rada, međutim, nije moglo proći u kontinuiranim radnim prinosima, napose glavnog urednika, koji se 2000. prihvatio veoma zahtjevne državne dužnosti, a koja je, kako se pokazalo, isključivala i mogućnost adekvatne državne potpore vlastitom dužnosniku kao glavnom uredniku. To je stvaralo i dodatne financijske teškoće. Ipak, izrađeno je prvih pet od tada zamišljenih 10 velikih knjiga. Važan prinos leksikografske potpore dao je i *Leksikografski zavod "Miroslav Krleža"*, čiji program izdavanja vlastite velike *Hrvatske enciklopedije*, s obzirom na drugačiji obujam, karakter i tempo izlaženja djela, nije bio u sukobu sa zajedničkim interesom da hrvatska javnost što prije dobije adekvatan leksikografski priručnik općeg tipa.

A onda, kada je trebalo započeti s izdavanjem prvih svezaka djela, dogodile su se i mnogima neočekivane promjene u izdavaštvu i plasmanu knjige uopće. Knjiga se pojavila na novinskim kioscima! To je postavilo nove standarde i trebalo je novo snalaženje za uspješno izdavanje djela koje, lišeno jačih financijskih potpora, mora računati gotovo isključivo s tržišnom utakmicom. Srećom, i interes velikog medijskog izdavača *Večernjeg lista*, usmjeravao se, nakon uspješnog izdavanja niza djela domaće i svjetske literature, i prema izdavanju kapitalnih ostvarenja nacionalne leksikografije. Tako je došlo do suradnje između *Večernjeg lista* i *PRO LEKSISA* kao

suizdavača ove *Enciklopedije, opće i nacionalne, u 20 knjiga* – vjerojatno najambicioznijeg pojedinačnog izdavačkog projekta. Djelo je zadržalo sve svoje leksikografske standarde, a preoblikovano je prema potrebama bitno veće naklade, distribucije i prodaje, među ostalim iz deset u *dva-deset* još uvijek velikih svezaka.



Enciklopedija PRO LEKSISA i Večernjeg lista nastoji spojiti prednosti leksikonskog i enciklopedijskog pristupa i izbjeći njihove nedostatke: informativnu šturost prvoga i ekstenzivnost drugoga. Velike svjetske leksikografske kuće često izdaju takve projekte koji su sredina između vlastitih glomaznih i skupih enciklopedija u dvadesetak pa i više svezaka, i posve reduciranih, jeftinijih izdanja od jednoga ili od samo nekoliko svezaka. Držim da je ova *Enciklopedija* upravo tip leksikalije koji najviše i odgovara potrebama suvremenog čitatelja: doći do dostatne informacije i do znanja kako tu informaciju produbiti drugim sredstvima – specijaliziranim enciklopedijama, izvornim djelima, knjigama i, dakako, Internetom.

Osobito je razvitak komunikacijske tehnologije promijenio potrebu za enciklopedijama. Prve velike enciklopedije (npr. znamenita *Francuska enciklopedija* iz 1777.) pretendirale su na obuhvat cijelog znanja, one su i normirale samo znanje. Još se poneki naraštaj prije našega, do u šezdesete godine prošlog stoljeća, mogao koristiti većim stručnim enciklopedijama čak i za polaganje ispita na fakultetu. Do stranih časopisa tada se teško dolazilo, biblioteke su oskudijevale literaturom, a o Internetu da i ne govorimo.

Danas je sve to bitno drugačije, ali potreba za enciklopedijama nije iščezla, nego se promijenila. Specijalist u općem leksikonu ili enciklopediji više neće tražiti svoju specijalnost, nego podatke i informacije iz nekoga drugog područja koji su mu potrebni zbog današnje međuzavisnosti znanja uopće. I u sferi općeobrazovne i edukativne upotrebe takvi priručnici ostaju nezamjenjivi – ne samo zbog sentimentalnog odnosa prema knjizi. Oni su možda i brži izvor podataka od često nesređenih i neselektivnih web-stranica u kojima se teško probiti do željene informacije ako nam nije poznata specijalistička pozadina sustava u kojemu se ona eventualno nalazi. A mi i ne tražimo ono što znamo, nego ono što ne znamo. Također, sistematizacija i prezentacija znanja u leksikografskim priručnicima ostaje nezamjenjivo radno sredstvo onih sve važnijih disciplina koje sadrže "znanje o znanju", od bibliotekarstva do informatike. Zato referativni sustav enciklopedija ostaje nezamjenjiv. Iako se i same enciklopedije javljaju izdanjima na novim medijima, što je ambicija i ove *Enciklopedije*, to ne potire potrebu korištenja samom knjigom. Nasuprot katastrofičnim predodžbama o "propasti knjige" pojavom Interneta, uz širenje obrazovanosti uopće, posljednjih je desetljeća došlo upravo do porasta čitanosti knjiga.



Gdje je mjesto ove *Enciklopedije* u hrvatskoj leksikografiji? Hrvatska leksikografska tradicija broji dobrih pet stoljeća. Prvi glagoljski lucidari (XV. st.) i zbornici (npr. Petrisov iz 1468.), neobjavljeni (I. Crijević, oko 1480.) ili objavljeni "autorski" leksikoni (A. Gučetić, 1605.), svjedoče o ranoj potrebi sintetiziranja znanja i znanosti na našim područjima. Dapače, i sam naziv *enciklopedija* prvi je svijetu objavio Zagrepčanin Pavao Skalić, naslovivši tim pojmom svoje znamenito djelo objavljeno u Baselu 1559. No, enciklopedijska leksikografija u moderno doba sve više postaje kolektivno djelo iza kojeg stoje institucije, a one su u Hrvatskoj često bile krhke. Napor pojedinaca nije dostatan, pa je pravi presedan uspjeh što ga je svojedobno postigao G. Šamšalović koji je uz velike napore ipak uspio završiti inače odličan *Leksikon Minerva* (1936.), djelo koje je poslužilo generacijama. Naprotiv, prva moderna hrvatska enciklopedija dvojice Osječana I. Zocha i J. Mencina ostaje nedovršena, na samo prva dva objavljena sveska (1887–90.). Znamenita je po kvaliteti, ali i po nedovršenosti, i velika *Hrvatska enciklopedija* Mate Ujevića, čijih

je pet objavljenih svezaka (od zamišljenih 12) započeto u jednom režimu (1940.), nastavljeno u drugom, a skončano, ne i dovršeno (1945.), u trećem državnom obliku kroz koje je Hrvatska prolazila. Tek osnivanjem Krležinog leksikografskog zavoda 1950. (također i kao utočišta raznim intelektualnim disidentima), leksikografska produkcija postaje sistematska, ali i – državna. Ponavlja se sudbina nedovršenosti onih edicija kojima se u većoj mjeri pripisuju državni interesi, a koje traju koliko i ti interesi; tako i drugo izdanje *Enciklopedije Jugoslavije* ostaje nedovršeno. Zato je i osobit uspjeh *Hrvatskog leksikona*. Premda je nastao u Hrvatskoj kao već samostalnoj državi, sam nije bio proizvod državne institucije nego entuzijastičke inicijative.



Sudbina pokazuje put; usuditi se, htjeti, moći! S tim izazovom započet je i rad na ovoj *Enciklopediji* koju sada njeni izdavači – *Večernji list* i *PRO LEKSIS* – povjeravaju najširem krugu mogućih korisnika.

Zagreb, travnja 2005.

Dr. Antun Vujić